

УДК 336.71:338.46

НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

В. Ковалів, к. е. н., доцент,

Р. Содома, асистент

Львівський національний аграрний університет

Ковалів В., Содома Р. Нетрадиційні форми банківських послуг у сільському господарстві

У статті охарактеризовано певні види банківських послуг, які не знайшли широкого застосування в сільському господарстві, але мають всі шанси, у разі їх впровадження, вплинути на економічний та фінансовий стан підприємств галузі. Серед таких послуг форфейтинг, лізинг, використання складських свідоцтв та мережі Інтернет.

Ключові слова: банк, банківські послуги, кредит, форвард, форфейтинг, лізинг.

Kovaliv V., Sodoma R. Alternative forms of banking services in agriculture

The paper characterizes certain types of banking services are not widely used in agriculture, but have all chances in their implementation, impact on economic and financial situation of the industry. Among these services forfaiting, leasing, use storage certificates and the Internet.

Key words: bank, banking services credit, forward, forfaiting and leasing.

Ковалів В., Содома Р. Нетрадиционные формы банковских услуг в сельском хозяйстве

В статье дана характеристика видов банковских услуг, которые не нашли широкого применения в сельском хозяйстве, но имеют все шансы, при их внедрении, повлиять на экономическое и финансовое состояние предприятий отрасли. Среди таких услуг форфейтинг, лизинг, использование складских свидетельств и сети Интернет.

Ключевые слова: банк, банковский услуги, кредит, форвард, форфейтинг, лизинг.

Постановка проблеми. Напевно, усі виробники сільськогосподарської продукції задумувалися над підвищенням ефективності та збільшенням обсягів власного виробництва і реалізації. Сьогодні багато засобів, пропонує банківською системою, позитивно впливають на це, адже сільськогосподарські товаровиробники через сезонність виробництва потребують постійного залучення кредитних коштів. Їх обсяги встановлюються на початок року на ті чи інші технологічні цикли і, зокрема, на проведення весняно-польових робіт, затрати на збирання врожаю, завершення осінніх робіт і підготовку ґрунту під майбутній урожай тощо. Виходячи із специфіки аграрного виробництва, позичальникам було б зручно укладати угоди з кредитними установами заздалегідь, тобто скоріше від фактичних термінів вкладання кредитних коштів у їх виробничу діяльність. Ці питання можна частково вирішити через застосування форвардних та подібних до них операцій, що позитивно вплине на забезпечення сільськогосподарських товаровироб-

ників кредитними ресурсами, зможе зекономити час і гроші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій економічній літературі проблеми підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок впровадження нових наукових розробок, використання дотичних нетрадиційних банківських послуг розглядаються комплексно. Варто виділити наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, С. Гребенюка [1], Р. Гумєрова [2], М. Дем'яненка [3],], С. Дем'яненка [4], Л. Долгого [5], С. Єфімова [6] та інших.

Так, у журналі “Фінансовий ринок України” зазначено, що “для операцій по кредитуванню сільгосптоваровиробників (власників зерна) доцільно використовувати подвійне складське свідоцтво. Здійснюється це у такий спосіб: власник подвійного складського свідоцтва укладає з банком договір кредитування. Крім того, укладається договір застави, предметом якого є зерно, що перебуває на

складі” [7, с. 5]. Це ще раз підтверджує Л.І. Долгий, акцентуючи увагу на використанні нетрадиційної банківської послуги – форварду, і визначає форвард як цінний папір, який засвідчує безумовне право позичальника (покупця товару – контракту) на отримання кредиту за раніше обумовленими сумою, вартістю і терміном його надання в майбутньому [5, с. 53]. Звісно, що варто погодитися з таким трактуванням поняття “форвард” і наголосити, що для сільськогосподарського підприємства це є вигідними кредитними відносинами.

На необхідність кредитно-страхових відносин вказує С.І. Дем’яненко, який зазначає, що до системи кредитного забезпечення сільського господарства доцільно залучати і страхові компанії, які мають великі можливості розподілу не лише виробничих ризиків потенційних позичальників, а й фінансових ризиків кредиторів [4, с. 54]. Це є певний крок у страхуванні кредитних ресурсів, який забезпечує повернення коштів банку і надає впевненість сільськогосподарським товаровиробникам.

Але, як засвідчує огляд літературних джерел і реальний стан справ з використання нетрадиційних послуг банку, є ще низка невирішених питань, які вимагають поглибленого дослідження та нових розробок.

Постановка завдання. Основним завданням публікації є висвітлення специфічних банківських продуктів, які впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, забезпечуючи їх додатковими кредитними коштами.

Виклад основного матеріалу. Форвард є строковим фінансовим інструментом, який випускається банком-емітентом з метою подальшого продажу потенційному позичальнику. Сільськогосподарське підприємство за такої форми кредитних стосунків має змогу придбати форвард-контракт і, таким чином, одержати гарантію на отримання в майбутньому кредитних ресурсів за обумовленою сумою і відсотковою ставкою.

Запровадження форвардного кредитування у сільському господарстві є вигідним як для позичальника, так і для кредитора. Сільськогосподарський товаровиробник має тверду гарантію з боку кредитної установи щодо надання кредиту у визначені терміни, а це забезпечить позичальнику виконання певних виробничих операцій у передбачені техноло-

гічні терміни. Водночас форвардне кредитування дає змогу кредитору отримати фінансові ресурси за кредитами, які надаються із значним відтермінуванням, забезпечує чітке планування кредитного портфеля та визначення кредитної політики, а також обертання отриманої вартості форварду з метою нагромадження резервного фонду тощо.

Отже, це дає підставу стверджувати про доцільність застосування форвардних операцій у кредитуванні товаровиробників сільськогосподарської продукції. Однак слід наголосити, що форвардне кредитування не позбавлене певних недоліків для обидвох сторін кредитного процесу. Для позичальника основним недоліком є надто жорсткі вимоги з приводу отримання позичок і купівлі форварду; для кредитора – додатковий ризик, який може виникнути через негативні фінансові зміни протягом періоду дії форварду.

У сільському господарстві доцільно використовувати й інші нетрадиційні методи кредитування, зокрема здійснювати факторинг операції, форфейтування і фінансовий лізинг. Серед них у світовій практиці найбільш поширений факторинг. Основною причиною цього є поширена передоплата за товари й послуги, що надаються товаровиробникам сільськогосподарської продукції. Адже сутність факторингу відображена в тому, що факторингова компанія (а вона найчастіше є дочірньою фірмою великого банку) купує у своїх клієнтів їхні платіжні вимоги до покупців на умовах оплати 80-90% вартості відфактурованих поставок та сплати решти за вирахування комісійних і відсотків за кредит. На сучасному етапі економічного розвитку АПК запровадження факторингових операцій буде успішним у тих сільськогосподарських підприємствах, які займаються експортом своєї продукції.

Для підприємств-експортерів вигідно було б застосувати форфейтування, переваги якого порівняно з іншими формами нетрадиційного кредитування пов’язані з повним перенесенням валютних, комерційних, переказних та інших видів ризику на форфейтера. У даному випадку роль форфейтера повинен відіграти банк (створений у ньому спеціальний відділ форфейтування). Отже, форфейтинг є формою кредитування постачальника, і насамперед експортера шляхом купівлі векселів та інших боргових зобов’язань.

Однією з реальних форм кредитування, яка водночас є привабливою для агропромислового комплексу, є лізинг. Лізинг розглядають як передачу майна у тимчасове користування на умовах повернення, терміновості, платності і вважають кредитом в основний капітал. Кредитування у формі машин і устаткування, на відміну від грошового кредиту, зменшує ризик неповернення коштів, оскільки за лізингодавцем зберігається право власності на передане майно.

Безперечно, лізинг у сільському господарстві не розв'яже всіх проблем цієї галузі, проте допоможе частково подолати труднощі щодо оновлення сільськогосподарської техніки та зміцнення матеріально-технічної бази в господарствах.

Його активне застосування сприятиме структурній перебудові аграрного сектору економіки, відновленню основних фондів, індустріалізації виробництва, розвитку малого і середнього бізнесу, а також закладанню основ державної політики щодо підтримки вітчизняних товаровиробників. При лізингових операціях виникають специфічні розрахункові й кредитні відносини. Лізингодавець при цьому купує майно у повну власність за повну вартість, лише не для себе, а для користувача, який одержує і використовує це майно без повної оплати, виплачуючи періодично за це відповідні внески.

В умовах ринку на селі поряд з такими формами забезпечення кредиту, як застава, поручництво, гарантії, належне місце має знайти кредитне страхування. На думку С.Л. Єфімова, кредитне страхування являє собою "господарський механізм, мета якого задовольнити випадкові оцінювані майнові потреби, які виникають з ризику неповернення кредиту, перерозподіливши втрати між суб'єктами кредитно-страхових відносин" [6, с. 290].

Кредитне страхування в сільському господарстві поки що не одержало достатнього розвитку, але сфера його застосування повинна досягти широких масштабів. Адже воно має високу залежність від природних умов, а часті зміни в урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності худоби через стихійні лиха негативно впливають на фінансові результати сільських товаровиробників та неможливість погашення кредитів і відсотків за ними.

Сільське господарство потребує не тільки короткотермінового кредитування, а й дедалі більшого вкладання довгострокових кредитів у будівництво нових об'єктів, оновлення техніки і технологій. Для досягнення цієї мети доцільно впроваджувати іпотечне кредитування. Особливо велике значення має розвиток земельної іпотеки. Без системи іпотечного кредитування в сільському господарстві не з'являться необхідні інвестиційні кошти. Важливою передумовою переходу до земельної іпотеки є розвиток системи власності на землю, встановлення достовірних цін на неї, утвердження форм організації іпотечного ринку, створення земельно-іпотечних банківських установ, зокрема Державного аграрного банку.

Чергові сподівання щодо створення іпотечного банку з'явилися з прийняттям у 2001 р. Земельного кодексу України, однак і досі ця робота не завершена. Як зазначає М. Дем'яненко, ситуація зі створенням зазначеного інституту розвивалася за невдалими підходами до цієї проблеми. Так, під час вивчення реальної ситуації щодо можливості іпотеки земель сільськогосподарського призначення робоча група, що займалася цим питанням, дійшла висновку про недоцільність створення такого банку. Замість іпотечного банку робоча група за участю уже й експертів Світового банку розробила концептуальні засади створення і функціонування іншої фінансової установи як складової моделі іпотечного кредитування. У концепції, по-перше, замість банку пропонується створення фінансової структури другого рівня і, по-друге, для впровадження представлених моделей іпотечного кредитування передбачається 7-10 років. Таким чином, склалася ситуація, коли ні земельного (іпотечного) банку, ні іншої фінансової установи, яка б займалася іпотекою сільськогосподарських земель, у найближчій перспективі не буде [3, с. 102].

Ми погоджуємося з висновком М. Дем'яненка і підтримуємо його позицію, що заставодержателем земельної ділянки можуть бути лише банки, які відповідають вимогам, установленим законами України. У зв'язку з цим пропозиція щодо створення будь-якої іншої фінансової небанківської установи, яка б виконувала функції заставодержателя земельних ділянок, видається невдалою, некоректною з погляду повної невідповідності вимогам основного (після Конституції Украї-

ни) акта законодавства, що регулює земельні відносини в країні.

Для успішного впровадження та розвитку земельної іпотеки необхідно, щоб держава сприяла формуванню правового поля щодо оцінки землі сільськогосподарського призначення і контролю за ефективним використанням сільськогосподарських земель.

Водночас, як вважає Р. Гумеров, серйозною потенційною загрозою є можливість втрати власності на землю сільськогосподарськими виробниками внаслідок неспроможності повернення іпотечного кредиту, що може негативно позначитися на вітчизняному аграрному виробництві. І все ж законодавчо треба встановити обмеження земельної іпотеки для захисту інтересів товаровиробників (це матиме важливе соціальне значення). Йдеться, наприклад, про запровадження в разі вилучення земельної ділянки (за наявності відповідних судових рішень) такої обов'язкової умови торгів, як збереження цільового використання земельної ділянки; надання за проведення публічних торгів переважного права отримання земельної ділянки у власність учасникам спільної власності, орендарям, власникам сусідніх ділянок [2, с. 29].

Безперечно, іпотечному кредитуванню, як і іншим формам кредитування, властиві ризики непогашення кредитів та нанесення збитків іпотекодержателям. Виходячи з цього, ми вважаємо, що з метою застереження негативних випадків іпотечні кредити під заставу сільськогосподарських земель було б доцільно надавати в обсязі 60-65% ринкової вартості землі, що є предметом застави. Крім цього, використання землі для забезпечення довготермінових кредитів може бути лише за умови стабільної прибуткової діяльності позичальника.

Новим для підприємств агропромислового комплексу є кредитування зі застосуванням складських свідоцтв, особливо за відсутності заставного майна. Впровадження системи складських документів на зерно і механізмів її функціонування забезпечить зниження ризиків банків, яке відбувається за рахунок створення ефективної законодавчої бази; забезпечення високого рівня захисту бланків складських документів на зерно: сертифікації зернових складів на відповідність послуг із зберігання зерна і продуктів його переробки; створення Державного реєстру складських документів на зерно; створення ефективної

системи державного контролю за дотриманням сертифікованими зерновими складами існуючих правил і технічних умов зберігання зерна і продуктів його переробки; страхування складських приміщень і зерна, зданого на зберігання; визначення ліквідності складських свідоцтв на зерно як застави; розробки й затвердження механізму гарантування виконання зобов'язань за складськими свідоцтвами в разі дефолту елеватора (Гарантійний фонд); розробки механізму введення Гарантійним фондом тимчасового адміністрування на зерновому складі у разі дефолту складу; розробки процедури визначення збитків і виплати компенсацій Гарантійним фондом власникам складських документів на зерно; визначення процедури отримання інформації з Державного реєстру складських документів на зерно; визначення процедур і вирішення спорів.

Складська квитанція підтверджує право власності на зерно, що передане на зберігання, визначає кількість і якість зданого зерна, термін і спосіб зберігання, плату за зберігання та зобов'язання складу повернути зерно власнику [7, с. 3].

Досить широкі можливості для підприємств аграрної сфери відкриває Інтернет. Сутність інтернет-банкінгу проявляється в можливості надання основних видів послуг з використанням режимів on-line і off-line. Розвиток системи дистанційного банкінгу робить процеси отримання банківських послуг, банківського обслуговування, отримання кредитів на поточну діяльність, здійснення проплат за продукцію та товари, нарахування та перерахування заробітних плат і податків можливими без виходу з офісу або контори, але з обов'язковим входом в Інтернет. За даними Internet World Stats, в Україні лідерами ринку інтернет-банкінгу є ПриватБанк, ПУМБ, Укрексімбанк, Universal Банк, ОТП банк, Альфа-банк, Укрсоцбанк, VAB BANK, "СЕБ Банк" і банк "Фінанси та кредит"[8].

Висновки. Отже, на сьогодні ще існує проблема інформованості сільськогосподарських товаровиробників стосовно банківських послуг, які призначені для зниження витрат підприємств і тим самим підвищення економічної та фінансової ефективності. Більш активне користування нетрадиційними банківськими послугами дозволило б значно покращити ситуацію в аграрному секторі України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Гребенюк С. Г. *Использование современных технологий банковских операций в розничном бизнесе* / С. Г. Гребенюк // *Финансы и кредит (Россия)*. – 2005. – № 5. – С. 25-30.
2. Гумеров Р. *О правообеспечении оборота сельхозземель и задачах ипотечных механизмов инвестирования в агросфере* / Р. Гумеров // *Российский экономический журнал*. – 2002. – № 8. – С. 29.
3. Дем'яненко М. Я. *Проблеми іпотеки сільськогосподарських земель* / М. Я. Дем'яненко // *Економіка АПК*. – 2003. – № 2. – С. 102.
4. Дем'яненко С. І. *Напрями розбудови фінансових ринків в АПК* / С. І. Дем'яненко // *Економіка України*. – 2001. – № 8. – С. 54.
5. Долгий Л. І. *Форвардне кредитування* / Л. І. Долгий // *Вісник НБУ*. – 2002. – № 6. – С. 53-54.
6. Ефимов С. Л. *Энциклопедический словарь: экономика и страхование* / С. Л. Ефимов. – М. : Церих – ПЭЛ, 1996.
7. *Кредитування з використанням складських свідоцтв: особливості та процедури* // *Фінансовий ринок України*. – 2006. – № 8. – С. 3-7.
8. *Інтернет-банкінг [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.

